

دهقاویژان له پښتانه "حیکمه تی پیران" ی عه بدولکه یریم فه تتاحدا

د. ریژان صالح مه ولود
م.ی. سه نگر ناظم حسین
زانکوی کویه - کولیزوی په روه رده

پیشه کی

له دواي دروستبوونی قوتابخانه ی به راوردی ئه ده بی ئه مریکی و
له ئه نجامی ئه و په خنه واقعیانه ی له هر دوو قوتابخانه که ی دیکه
(فره نسی و سلاقی) گیران به هوی پابه ندبوونیان به سینترالیزی
ئهوروپایی وسه پاندنی زمانی جیاواز و جیگه نه بوونه وه ی فولکلور و
هاوسه نگی ئه ده بی تیایاندا و هوکاری دیکه ی وه ک فره اموشکردنی
کتور و فره نگی ولاتانی جیهانی سییه م و ئاسیایی، که
نه یاننوانیوه ئه و که لینه مه عرفیانه ی لیکولینه وه کان پرېکه نه وه و
ئاستی توانه وه ی کلتوری غهیره نووسراوی نیوان دهقه کان
دهربخن، له ولایتیریش په خنه ی بونیاتگری هوکاریکی دیکه ی
سه ره کی بوو بو ده رکه وتنی دهقاویژان، له بهرئه وه ی له ریپازی
بونیدگریدا دهق وه کو یه که یه کی سه ره خوی بی گیان مامه له ی
له گه لدا ده کریت و نووسه ر و په یامی خودی نووسه ره که هیچ
به هایه کی ئه وتویان نییه له چوارچیوه ی توژیینه وه په خنه کارییه کاند،
تا ئه و ئاسته ی ههندیکی وه کو (رولان بارت و فوکو) نووسه ر نه ک

وهك به ره مهينه رى دهق سهيرناكهن، بگره وهكو كه سيكي مردوشي دادهنين، واته دهقئاويزان وهكو كاردانه وهيهك بووه بؤ بيروپاي ئه و بونيا دگه رانه ي كه باوه رپيان به سه ربه خو بووني دهق هه بووه له م پووه وه (تودورق) جهخت له سه ر ئه وه دهكات وه، كه ئه و و پينه يه ئه گه ر باوه رمان واييت، كه دهق بوونيكى سه ربه خو ي هه يه، له به رئه وه ي له كردارى ئه ده بيدا ئه وه به ئاشكرا ده رده كه وييت، كه دهق ليوانليوه له به ره مه ئه ده بيه كاني رابردووه، هه موو كاريكي هونه رى له ناوه روكيدا له په يوه ندييه كي پيگه وه گريدر او دايه له گه ل كاره كاني رابردووه به پي قوناغه كاني ميژوو و به دواي يه كداهاتنه جياوازه كانه وه (لمرتجى، ١٩٨٧: ٤٥).

ئه م تويزينه وهيه له ژيرناونيشانى (دهقئاويزان له روماني "حيكه تي پيران" ي عه بدولكه ريم فه تاح دا) يه، كه پيگه اتوو له پيشه كيهك و دووبه شى سه ره كي، له به شى يه كه مدا، كه زياتر په يوه سته به لايه ني تيوري له چه ند به نديكدا باسمان له ميژوو و چه مك و زاراوه ي دهقئاويزان و ياسا و ميكانيزم و سوودي دهقئاويزان بؤ سه ر ره وتي ره خنه ي كوردى كردووه، هه رچي به شى دوومه تايبه ته به پراكتيزه كردنى دهقئاويزان له سه ر روماني "حيكه تي پيران" ي (عه بدولكه ريم) و تاييدا باسمان له هه ر چوار جوړى (دهقئاويزانى ميژووي و فه لسه فى و ئاييني و حيكايه تي گيانداران) كردووه، له كو تاييشدا به چه ند خاليك ئه و ئه نجامانه مان خستوته پوو، كه له كرؤكي تويزينه وه كه پينيگه يشتووين.

سوود و گرينگى ئه م تويزينه وهيه له وه دا خو ي ده بينيته وه، كه تاوه كو ئيستا به شيوه يه كي فراوان ئاوړ له به ره مه كاني نووسه ر نه دراوته وه، بؤيه ئامانج تاييدا له پراكتيزه كردنى جوړ و

میکایزمه‌کانی ده‌قئاویژان و چۆنییه‌تی مامه‌له‌کردنی نووسه‌ر له‌گه‌لیاندا ده‌رده‌که‌وێت.

گیروگرفتی تووژینه‌وه‌که: زیاتر له‌پێچاوپێچی و ئالۆزی جووره‌کانی ده‌قئاویژان له‌نیو کرۆکی ده‌قه‌که‌دا به‌دی ده‌کریت، که‌ که‌م تا زۆر هه‌ولی پوونکردنه‌وه‌ی ئه‌و لایه‌نانه‌مان داوه‌.

بۆ دۆزینه‌وه‌ی سیماکانی ده‌قئاویژان له‌ پۆمانه‌که‌دا له‌م تووژینه‌وه‌یه‌دا پشتمان به‌ستوووه‌ به‌ رێبازی ره‌خنه‌یی شیکاری-پراکتیکی.

به‌شی یه‌که‌م: سه‌ره‌تایه‌کی تیۆری له‌باره‌ی ده‌قئاویژان:

۱-۱: کورته‌یه‌کی میژوویی:

ده‌قئاویژان رێبازیکی ره‌خنه‌یی دوا‌ی بونیادگه‌رییه‌ و له‌ هه‌ناوی ئه‌ویشدا سه‌ری ده‌ره‌یناوه‌، چونکه‌ رابه‌ر و ره‌خنه‌گره‌ پێشه‌نگه‌کانی، هه‌مان ئه‌وانه‌ن که‌ ده‌ستیکی بالایان له‌ بونیادگه‌ریدا هه‌بووه‌ وه‌کو (بارت و تۆدۆرف و کریستیفا).

زۆربه‌ی لیکۆله‌ره‌ ره‌خنه‌یه‌ ئه‌وروپی و عه‌ره‌بیه‌کان کۆکن له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی، که‌ سه‌ره‌تا‌کانی ده‌رکه‌وتنی ئه‌و چه‌مکه‌ په‌یوه‌سته‌ به‌ بیرورا ره‌خنه‌یی و فله‌سه‌فیه‌کانی نووسه‌ری رووسی (میکایل باختین) هه‌، به‌تایبه‌ت له‌ کتیبی (مارکسییه‌ت و فله‌سه‌فه‌ی زمان) دا بۆ یه‌که‌مجار له‌ پووی تیۆرییه‌وه‌ باسی بونیاتی تیکه‌لاوی له‌ نیوان ده‌قه‌کاندا ده‌کات، له‌و کاته‌ی جه‌خت له‌سه‌ر (گفتوگۆکاری-حواریه‌) ده‌کات، هه‌روه‌ها یه‌که‌مین که‌سه‌، که‌ گوتاری له‌ پووی زمانه‌وانیه‌وه‌ دابه‌شی سه‌ر سه‌ی جووری (پراسته‌وخۆ-ناراسته‌وخۆ-ناراسته‌وخۆی ئازاد) کردوووه‌ (القیسی، ۲۰۱۲: ۲۵). هه‌روه‌ها باختین له‌

به‌رهمه‌کانیدا ئاماژە‌ی بۆ زاراوه (polyphone-تعددیە الاصوات) واتە جیاوازی یا جۆراوجۆری دەنگەکان، کردوو، بە‌لام دەرکەوتنی ئەو چەمکە لای (باختین) چەشنیکی تر بوو، بە‌و واتایە‌ی بوونی دە‌قاویزان لای ئەو پە‌یوە‌ست بە ژانری رۆمان بوو و لە‌ویدا هە‌ستی پیکراوه و نە‌پەرژاوه‌تە سەر جۆره ئە‌دە‌ببە‌یە‌کانیتری وە‌ک شیعەر، رە‌نگە هۆ‌کارە‌کە‌شی ئە‌مه بووبی‌ت کە شیعەر ئالۆز و تە‌مومژاویترە لە‌وانیترە‌وه (مناصره، ۲۰۰۶: ۱۴۲). باختین ئاماژە‌ی بە‌ دوو جۆر لە‌ تیکە‌لا‌وبوونی نی‌وان دە‌قە‌کان کردوو، یە‌کە‌میان شیوانی هیلای (الخطی) کە ئە‌دی‌ب یا نووسەر بە‌ گوتاریکی دیکە خۆ‌ی نیشان‌ده‌دات، لە‌گە‌ل تیکە‌لا‌وکردنی هە‌ندیک ئاماژە و نیشانە‌ی خۆ‌ی، بە‌لا سیمایا کە‌رە‌وه تاکییە‌کانی نووسەر لا‌واز و هە‌ژارن، هە‌رچی جۆری دوو‌مه‌مه، کە ناوی لیناوه شیوازی وینە‌یی (التصویری) کە تییدا نووسەر بە‌ قوولی تیکە‌لی گوتارە‌کە‌یتر بوو و هە‌لم‌ژی‌وه و سنوری بە‌زاندوو، سەر‌باری تیکە‌لا‌وکردنی نیشانە و ئاماژە خۆ‌ی و تاکییە‌کانی خۆ‌ی (زیاد، ۲۰۰۸: ۱۰۱). دوا‌ی ئە‌میش (ژولیا کریستی‌فا) کە زۆر بە‌ بیروکە‌ی گە‌تو‌گۆ‌کاری باختین کاریگەر بوو زاراوه‌ی (intertextualite) لە‌ هە‌ندیک لە‌ لیکۆ‌لینە‌وه‌کانیدا لە‌ ماوه‌ی سالانی (۱۹۶۶-۱۹۶۷) لە‌ گۆ‌قارە‌کانی (Tel-Quel) و (critique) دا بلا‌وکردۆ‌تە‌وه و دواتریش ئە‌و وتارانه‌ی لە‌ کتیبی (سیمۆ‌تیکا) و (دە‌قی رۆمان) دا بلا‌کردۆ‌تە‌وه. هەر زوو بە‌ زووش زاراوه‌کە بە‌ نیو ئە‌دە‌ب و رە‌خنە‌ی گە‌لانی دیکە‌ی ئە‌وروپادا بلا‌بووی‌وه، لە‌ سەر‌ه‌تای حە‌فتاکانی‌شدا سنوری ئە‌وروپای بە‌زاند و گە‌یشته ئە‌مریکا و لە‌سالی (۱۹۷۶) ی‌شدا گۆ‌قاری (پۆ‌یتیکا) ژمارە‌یە‌کی تاییە‌ت بە‌ دە‌قاویزانی بلا‌وکردە‌وه، سێ سال دوا‌ی ئە‌مه‌ش (کۆر‌بە‌ندی جیهانی لە‌بارە‌ی دە‌قاویزان) لە‌ زانکۆ‌ی کۆ‌لۆ‌مبیا بە‌سەر‌پە‌رشتی (ری‌قاتیر)

به ستر و کاره کانیسیان له گوڤاری (ئەدەبی) له سالی (۱۹۸۱) دا بلاوکردووه (عزام، ۲۰۰۱: ۳۰). رەخنەگرانی ئەدەبی عەرەبیش هەرچەنده پيش دەرکەوتنی چەمکە بە واتا رەخنەییە تازەکە ی چەمکی دەقوویزیانان له ژیر سەقی چەند زاراوێه کدا کوکردبوویەو، بەلام نەک بە واتا هاوچەرخی ئەوروپییەکە ی. دواتر عەرەبەکان له ژیر کاریگری توندی فرەنساییەکان گواستویانەتەو بو ناو ئەدەبەکیان و له سالی (۱۹۷۹) دا یەکمین لیکۆلینەو له سەر دەقوویزان بە واتا هاوچەرخی ئەوروپییەکە ی له لایەن (محمد بنیس) هوه له ژیر ناویشانی (ضاهره الشعر المعاصر فی المغرب، دراسه البنیویە التکوینیە) ئەنجامدراوه، له هەمان کاتیشدا زاراوێهکە ی بە (نص الغائب- دەقی نادیار) وەرگیراوه و پاشانیش له سالی (۱۹۸۸) زاراوێه (هجره النص-کوچی دەق) ی له کتیبی (حادثة السؤال) دا بەکاربردووه، له (۱۹۸۹) یشدا له کتیبی (الشعر العربی الحدیث، بنیاته و ابدالاتها، الشعر المعاصر) زاراوێه (التداخل النصی-هاتنەناوێه ی دەقی) بەکارهێناوه (مجله حجاز العالمیة، ۲۰۱۵). هەر وهه دکتور (محمد مفتاح) لهو بوارهدا شوین پینی ئە ی هەلگرتوو و چەند لیکۆلینەو هیهکی له باره ی دەقوویزانەو بلاوکردووتهو، له وانه (تحلیل الخطاب الشعری، استراتیجیە التناص) ی له سالی (۱۹۸۵) بلاوکردووتهو و وردتر و قولتر چۆته ناو باسهکەو و له چەمک و بنه پەت و زاراوێهکە ی کوئیووتهو و پووبه رەکە ی فراوانتر کردووه (مفتاح، ۱۹۸۵: ۱۲۱). بەلام دەرکەوتنی لیکۆلینەو هەکان له باره ی دەقوویزان له ئەدەبی کوردیدا تا دوا ی راپەرین بوونیان نەبوو، یەکمین کەس، کە ههولێ خۆ ی به گه رخصتییت لهو بوارهدا (عەبدوللا تاهیر بهرزەنجی) یه، کە وتاریکی به ناوی (دەقوویزان و رەخنە ی نوێ) له گوڤاری (ئیستا) له سالی (۱۹۹۶) دا بلاوکردووتهو و تییدا

بۆیه که مین جار زاراوه‌ی (ده‌قاویژان) ی به‌کاربردووه (به‌رنجی، ۱۹۹۶). له‌دواتردا چهند لیکۆله‌ریکی دیکه‌ی وه‌کو (ئه‌نوه‌ر قادر محمه‌د و دکتۆر که‌مال مه‌عروف و د.فازل مه‌جید و د.زاهیر له‌تیف که‌ریم و د.عه‌بدولسه‌لام سالار) له‌دوتوی گۆقاره‌ئه‌کادیمییه‌کاندا له‌بارهی ده‌قاویژانیان نووسیوه (محمود، ۲۰۱۲: ۷۲-۷۴). له‌ناوه‌نده‌ئه‌کادیمییه‌کانیش تا ئیستا، چهند نامه‌یه‌کی باشی ماسته‌رو دکتۆرا ورگیراون له‌وانه: نامه‌ی دکتۆرای (شنۆ محمد محمود) به‌ناوی (ده‌قاویژان له‌شیعری نوی کوردیدا به‌نمونه‌ی پیره‌مێرد و گۆران و له‌تیف هه‌لمه‌ت) و هه‌روه‌ها نامه‌ی ماسته‌ری (ئاواره‌فه‌ره‌یدون قادر) به‌ناونیشانی (ده‌قئاویژان له‌شیعره‌کانی ئه‌نوه‌ر قادر محمد) دایه‌ و نامه‌ی دکتۆرای (هه‌لمه‌ت بایز) به‌ناونیشانی (ده‌قئاویژان له‌رۆمانی دوا‌هه‌مین هه‌ناری دونیای به‌ختیار عه‌لی دا) و چهند باسیکی پوخت و باشیش له‌گۆقاره‌ئه‌کادیمییه‌کان له‌وباره‌یه‌وه‌بلاوکرانه‌ته‌وه‌.

۲-۱: چه‌مک و زاراوه‌ و پیناسه‌ی ده‌قاویژان:

هه‌روه‌کو پیشتر ئاماژه‌مان پیکرد چه‌مکی ده‌قاویژان به‌شیه‌یه‌کی سه‌ره‌تایی بۆ کاره‌کانی باختین ده‌گه‌رپه‌ته‌وه، پاشان (ژولیا کریستیڤا) له‌ژیر کاریه‌گری ئه‌ودا به‌کاریه‌یناوه، به‌لای (کریستیڤا) وه‌ده‌قاویژان "بریتییه‌ له‌وه‌ی، که ده‌ق ئاماده‌ی دابه‌شکاریه‌یه‌کانی و روخاندن، یا بونیاتنانی ده‌قه‌هاوچه‌رخ، یا ده‌قه‌کانی پینش خۆیه‌تی، ده‌قی ئه‌ده‌بی دیارده‌یه‌کی لاته‌ریک و گۆشه‌گیر نییه، به‌لکو که‌شکۆلیکه‌ له‌وته‌کان و گشت ده‌قییک بریتییه‌ له‌گواستنه‌وه‌ و هه‌لمژین و تیکه‌لبوون له‌گه‌ل کۆمه‌لی ده‌قی دیکه" (بو جمعه، ۲۰۱۵: ۲۷) له‌و پوانگه‌وه‌ هه‌موو ده‌قیکی داها‌توو له‌سه‌ربه‌نمایی ده‌قه‌کانی پینش، یا هاوچه‌رخ خۆی بنیات ده‌نریت، ئه‌مه‌ش ئه‌و واتایه

ناگه‌یه‌نیت، که شوین په‌نج‌هی که‌سایه‌تی نووسه‌ری تیدانه‌بیت، یا ون بیت، یا به‌دوور بیت له‌داهیتان، به‌لکو نووسه‌ر له‌رِیگه‌ی پشت به‌ستن به‌یاسا و رِیسا و میکانیزمه‌کانی ده‌قاوِیزان، مامه‌له‌ له‌گه‌ل‌ئه‌و ده‌قانه‌ده‌کات، به‌به‌کاره‌یتانی زمانی سه‌رده‌می خو‌ی و هه‌سته تایبه‌تییه‌کانی په‌یوه‌ست به‌خود ده‌قه‌که ده‌گورِیت بو‌ده‌قیکی نویی به‌ره‌مه‌هاتوو له‌چهند که‌ره‌سه‌یه‌کی هه‌مه‌ره‌نگ، جا ره‌نگه‌به‌ پیچه‌وانه‌کردنه‌وه‌ی بیروکه‌کان بیت، یا پالِشتیکردن و زیاتر له‌سه‌ر رویشتنی.

هه‌ر (کریستیفا) ده‌لِیت: "هه‌موو ده‌قیک وه‌کو تابلویه‌که له‌ وه‌رگرتنه‌کاندا، گشت ده‌قیک بریتییه له‌هه‌لمژین و گوِیزانه‌وه بو‌ده‌قی دیکه" (بو جمعه، ۲۰۱۵: ۲۸). ئه‌مه‌ش کرداریکه هه‌ر له‌خووه‌ رونا‌دات، به‌لکو چهند فاکته‌ریکی سه‌ره‌کی هه‌یه بو‌ئه‌وه‌ی ده‌قه‌که، وه‌کو ده‌قیکی نویی و به‌ره‌مه‌هاتوو خو‌ی بنوینی، که لای کریستیفا ئه‌و په‌یوه‌ندییه‌ی نیوان ده‌قه‌کان وه‌ستاوته سه‌ر چهند هوکاریکی وه‌کو دوپاتکردنه‌وه و دابه‌شکاری، یا په‌یوه‌ندی روخان و بنیاتنانه‌وه و دانان و گورانکاری له‌ده‌قه‌کاندا (جاسم، ۱۹۹۰: ۶۵-۶۶). جگه له‌وه‌ش (کریستیفا) هه‌ر به‌وه‌نه‌وه‌ستاوه، به‌لکو قولتر چوته‌ناو باسه‌کانی تایبته تایبته به‌به‌ره‌مه‌هیتانی ده‌قه‌کان و توانه‌وه‌ی ده‌ق له‌نیو ده‌قدا، واته‌ئه‌گه‌ر چومسکی باسی هه‌ردوو ئاستی (قول و پروکه‌ش) له‌چارچیوه‌ی زماندا کردبیت، ئه‌وا کریستیفا جیاوازی کردوو له‌نیوان دووئاست له‌ده‌قدا، که ئاستی یه‌که‌می ناوناوه به‌ (phenol texte) واته (ده‌قی پروکه‌ش) و ئاستی دووه‌میش (Geno-texte) یا (ده‌قی به‌ره‌مه‌هاتوو)، که نمونه‌ی ده‌قی پروکه‌ش به‌ده‌قی تو‌مارکراو له‌رِیگه‌ی چاپه‌وه ده‌هینیته‌وه، یا له‌رِیگه‌ی خو‌نیشان‌دانی زمانی مادیه‌وه، به‌لام ئاسته‌که‌یتر بریتییه له‌به‌ره‌مه‌هیتان و چینی

دهق و به‌کارهینانی خود بۆ درکردنی ئەو دەلالەتە سەر بە خۆیانە، که تێدایە (الجریوی، سال نییه، ۲۳). به واتایه‌کی دیکه دهقی به‌ره‌مهاتوو له دهقی پروکه‌شدا به‌ره‌مه‌دیت و له دهره‌وه‌ی زهمه‌ن و که‌سایه‌تی دایه، گوکراو نییه به‌لام گو‌ده‌کری، بونیاتی نییه، به‌لام ده‌بینه بونیات، دال نییه، به‌لام داله‌کانی کۆتایی پیکدینیت و کۆیان ده‌کاته‌وه (عزام، ۲۰۰۱: ۲۴).

زاراوه‌ی (INTERTEXTUALITE) که جولیا کریستیفای به‌ران‌بهر چه‌مکه‌ه‌ی داناوه له بنه‌ره‌تدا زاراوه‌یه‌کی داتا‌شراوه و له سێ به‌ش پیکهاتوو (INTER) به واتای (چوونه ناو) و (TEXTualite) واته (دهق)، هه‌ردوکی‌ش به‌یه‌که‌وه واته چوونه‌ناویه‌ک و تیکه‌لبوونی ده‌قه‌کان، عه‌ره‌به‌کان زاراوه‌که‌یان به کۆمه‌لیک ناو وه‌رگیراوه، به‌لام ئەوه‌ی زیاتر باوه و ئیستا به‌کاریده‌به‌ن (التناس) ه (عزام، ۲۰۰۱: ۴۱)، هه‌روه‌ها له فه‌ره‌نگه‌کانی زمانی فارسی‌شدا زاراوه‌ی (بینامتنیت) به‌رام‌بهر زاراوه‌ی فه‌ره‌نسییه‌که‌ دانه‌راوه (سیماداد، ۱۳۹۰هه‌تاوی: ۴۲۳-۴۲۴).

(پۆلان بارت) یه‌کیکه له‌و په‌خنه‌گرانه‌ی له‌ژێر کاریگه‌ری کریستیفادا زاراوه‌که‌ی به‌کاربردوو و بیروبووچوونه‌کانی خۆی له‌باره‌ی ده‌قاویزانه‌وه ئاراسته‌کردوو، هه‌روه‌ها بارت له‌ دوو سه‌ره‌وه سه‌هیری دهق ده‌کات، خوینه‌ر، که داریژهره‌وه و به‌ره‌مه‌ینه‌ره‌وه‌ی ده‌قه، نووسه‌ریش داهینه‌ری دهق. بارت دهق وه‌کو پارچه‌یه‌کی چنراو ده‌بینیت، که له‌ پشتیدا به‌ شیوازیکی که‌م، یا زۆر شتی شاراوه‌ خۆی هه‌شارداوه‌ داکۆکی له‌و بیروکه‌یه‌ش ده‌کات، که دهق له‌ریگه‌ی ئەو تیکالابویه به‌رده‌وامه‌یدا کارده‌کات و شتی دیکه دروست ده‌کات و تیکستی دیکه‌ی له‌نیودا ونبوو و تیاوه‌ته‌وه (بارت، ۲۰۱۱: ۷۲). بارت هه‌ولده‌دات ئەو ریچکه‌یه‌ی کریستیفای

بگریت و زیاتر په ره‌ی پییدات بوئه وه‌ی له ورپه‌یگه‌یه‌وه زیاتر په‌رده له‌سه‌ر نه‌ینییه‌کانی ده‌ق هه‌لمالی، که پیشت‌ر لای بونیادگه‌ره‌کان وه‌ک په‌که‌یه‌کی واتایی سه‌ربه‌خوی دور له په‌یوه‌ندی ده‌روه سه‌یردکرا به پیچه‌وانه‌ی ئه‌مه‌وه بارت ده‌یه‌وی بلی: ئیتر ده‌ق بریتی نییه زنجیره‌یه‌کی گوزارشتکاری، که واتایه‌کی تاکی هه‌بیت، ده‌ق خاوه‌ن چه‌ند گوشه‌نیگایه‌کی فراوان و کومه‌لیک له نیشانه‌کانه که خاوه‌نی واتای سه‌ربه‌خو نییه، به‌لام له‌گه‌ل ئه‌و به‌کاره‌ینراوانه‌ی تییدایه گروپیکی دیاریکراوی فه‌ره‌ه‌نگییان پیکه‌یناوه (گاهری و هوشنگی، ۱۲۹). له‌مانه‌وه بارت هه‌نگاو ده‌نیت به قایلکردنی خوینهر به‌وه‌ی، که هیچ ده‌قیکی ره‌سه‌ن له بنه‌ره‌تدا بوونی نییه، بی بوونی ده‌قیکی دیکه، واته هه‌ر ده‌قیک له بنچینه‌دا بریتییه له دوپاتکردنه‌وه‌ی ده‌قی پیشوو به شیوازیک له شیوازه‌کان، که نووسه‌ر هه‌لیده‌بژیریت، هه‌ر ئه‌مه‌شه‌وای له بارت کردووه بلی: "هه‌موو ده‌قیک بریتییه له تیکالایوی و ئاوردانه‌وه له ده‌قی دیکه به چه‌ند ئاستیکی جیاواز و به شیوازه‌لیک، که هینده قورس نییه بو تیگه‌یشتن، به ریگایه‌ک، یا به چه‌ندین ریگا، ئه‌گه‌ر دانمان به‌وه‌دانا، که گشت ده‌قیک کلتوری ئیستا و رابردووه، ئه‌وا هه‌موو ده‌قیک شتیکی ئه‌وتو نییه، جگه له چنراویکی نویی وه‌رگرتنه‌کانی پیشوو" (بارت، ۲۰۱۱: ۴۲). لیره‌شه‌وه بارت جه‌خت له‌سه‌ر سه‌ربه‌خو نه‌بوونی ده‌ق ده‌کاته‌وه و وه‌کو کاردانه‌وه‌یه‌ک به‌رامبه‌ر ره‌خنه‌ی بونیادگه‌ری، چونکه به لای ئه‌وه‌وه ده‌ق ته‌نیا له په‌یوه‌ندیدا نییه له‌گه‌ل خودی خویدا، یا جه‌سته‌یه‌کی مردووی بی گیانی جیگیر، به‌لکو له په‌یوه‌ندییه‌کی ده‌روه‌وه‌ی به‌رده‌وام و جولاو‌دایه.

رولان بارت به هینانه‌ناوه‌وه‌ی خوینهر بو نیو ویستگه‌کانی ده‌قناویزان په‌یوه‌ندییه‌کی دیکه‌ی له تیوره‌که‌دا نیشاند، به بیروپای

ئەو ئىمە لەكاتى خويندەنەوہى ھەر دەقىك ئەو دەقە بەشىوہىەكى ئاگايانە، يا نائاگايانە لە چوارچىوہىەكى گەرانەوہىى (ارجاعى) زمان، يا كلتور و فەرھەنگىك دادەئىن، كە سنورەكەى لە نووسەر يا قوناغە تايبەتى و پىوہرە ئەدەبىيە تايبەتەكان بەرەوسەرھەلدەكشى، لە راستىدا دەقەكە لە كۆمەلىك وتارى ديارىكراو دەپپىچىنەوہ، كە لە جەوہرىكلتور وئەزمونەكانمانەوہ سەرچاوەيان گرتووە و بەپىيى كات و شوپىن و كەسى خويندەرىش گۆرانكارىيان بەسەردادى (حسىنى، ۱۳۸۶ ھەتاوى، ۴۰). دوابەدواى بارت (ژىرار ژىنىت) كۆششىكى باشى كردووە بۆ پىكخستن و فراوانتكردىنى سنور و چەمكى دەقاويزان و بەشىوہىەكى قولتر چەمكەكەى رونكردۆتەوہ، ھەرەوہا ھەلساوە بە چوارچىوہداركردىنى زۆرەى جۆرەكانى دەقاويزانى رۈون و دەقاويزانى ئاشكرا (الشعبە، ۲۰۱۲: ۸۳). لە سالى (۱۹۸۲) لە كتيبى (الاطراس-Palimpsestes) دا (الاطراس- Palimpsestes) واتە لەوحيك كە دووشت يا دووجار لەسەرى نووسرايىتەوہ. لە ژىر سەقى زاراوہى (transtextualite) واتە (التعالى النصى-بالابوونى دەق) دا پىنج جۆرى دەقاويزانى پۆلىتكردوہ:

۱- دەقاويزان (التناص): intertextualite.

۲- دەقى ھاوتايى (النص الموازى): paratexte.

۳- ميتادەق، يا ئەو دىوى دەق (الميتا النصيه او ماوراو النصيه)
metatextualite: .

۴- ھاوباوہشى يا پەيوەندى دەقى (التعلق النصى)
hypertextualite: .

۵- بيناي دەقى (المعمارىه النصيه): architextualite.

ژینیت و سهری دهقئاویزان دهکات، که په یوه نندییه که له و پینج په یوه نندییه، که دهق به شیوه یه کی ئاشکرا، یا شاراوه به دهقه کانیتیر ده به سستیته وه، که به بالابوونی دهق ناوی بردووه.

هرچی (ریقاتیر) ه، ئه و پینوایه دهقئاویزان" بریتیه له درکردنی خوینهر به هه بوونی په یوه نندییه کانی نیوان نووسهر و نووسهره کانیتیر، که له پیشیدا هه ن، یا هاوچه رخین و وهکو پینداویستییه ک درکی پیده کات، له بهرته وهی ئه گهر درکنه کری ئه و له سروشتی خودی دهقه که دا که موکوری هه یه، جگه له مهش دهقئاویزان گه شه سه نندیکی میژووییه هوش و معریفه ی خوینهر انیش دهگوری به تپه ربوونی وهچه کان" (نعیمه، ۲۰۱۰: ۶)، ریقاتیر دهقئاویزان به سروشتی بنچینه یی گشت دهقیک داده نیت و پینداری له سهر هه بوونی په یوه نندییه خورته کیه دهره کییه کانی دهق دهکاته وه، که له نیوان خودی ئه و دهقه و دهقه کانیتیر بوونیان هه یه، هه روه ها خوینهر به کوله گه ی سهره کی درکردن و دوزینه وهی ئه و په یوه نندیانه داده نیت.

مارک ئه نجینو (Anjinho) واپیناسه ی دهقئاویزان دهکات" که یه کتربرین (التقاطع) له نیو دهقدا بو گوزارشتکردنی وهرگیراوه کانی دهقه کانیتیر، یا بریتیه له گويزانه وهی گوزارشته کانی رابردو و هاوچه رخ" (مپرد، ۲۰۱۱: ۲۷)، به باوه ری (بورگیس- Borges) یش ته وای کاره ئه ده بییه کان دروستکراوی تاکه نووسهریکی غهیره زهمه نی (intemporel) و نه ناسراو (Anonyme) ه (السد، سال نییه: ۱۰۰). هرچی (لیتچ- LETCH) ه، و سهری دهق دهکات، که خودیکی سهر به خوئی نییه و ماده یه کی یه کگرتوو نییه، به لکو زنجیره یه کی په یوه نندییه له گه ل دهقه کانیتیردا و درهختی خیزانی دهق توپریکی ناته و اووه له چهن دین پارچه ی وهرگیراوی ههستی، یا

ناههستی (عزام، ۲۰۰۱: ۳۰)، له‌مانه‌وه پوونده‌بیته‌و، که ده‌قیکی بیگه‌رد، به‌و واتایه‌ی، که خالی بیت له وەرگیراوی دیکه‌ی ده‌قیت‌ر بوونی نییه، به‌بی بوونی ئه‌و په‌یوه‌ندییه دهره‌کیانه‌ی ده‌ق، که له دهره‌وه‌دا له‌گه‌ل ده‌قانیتر هه‌یه‌تی که‌ش و هه‌وا‌ی ده‌قتیک‌ده‌چیت پروسه‌ی دووباره به‌رهمه‌یتانه‌وه‌ی ده‌قی نو‌ی و داهیتان نامینی.

۳-۱: جوهره‌کانی ده‌قئاویزان:

به‌دریژایی دهرکه‌وتنی زاراوه‌ی ده‌قئاویزان و زی‌ده‌بوونی تیوریست و په‌خنه‌گرانی ئه‌و بواره جوهره‌کانیش پروویان له زی‌ده‌بوون کردووه (ژولیا کریستیفا) له کتیبه‌ی (زانستی ده‌ق) دا ئاماژه به‌ سئ جوهری ده‌قئاویزان ده‌کات:

۱- النفی الکلی (نه‌ری‌ی گشتی): که تییدا ده‌قی وەرگیرا و به‌گشتی نه‌ریکراوه، واتای ده‌قی سه‌رچاوه هه‌لگه‌پراوه و پیچه‌وانه‌یه.

۲- النفی المتوازي (نه‌ری‌ی هاوتا): که تییدا واتای لوژیکی هه‌ردوو پارچه‌که یه‌کن و ئه‌و ده‌قه‌ی، که شته‌که‌ی له ده‌قی سه‌رچاوه وەرگرتووه به‌هیچ شیوه‌یه‌ک واتایه‌کی نو‌یی نه‌خستوته‌سه‌ری.

۳- النفی الجزئی (نه‌ری‌ی به‌شه‌کی): واته به‌شیک له ده‌قی سه‌رچاوه پیچه‌وانه‌یه، یا نه‌ریکراوه (کریستیفا، ۱۹۹۷: ۷۸-۷۹).

(محمد عزام) له کتیبه‌که‌یدا (النص الغائب) چهند جوهریکی ده‌قئاویزانی جیاکردوته‌وه له‌وانه:

۱- ده‌قئاویزانی گشتی: که تییدا ده‌قی نووسه‌ر په‌نگدانه‌وه‌ی هه‌ندی سه‌رچاوه‌ی غه‌یره کتیبه‌، یاده‌قی نه‌نووسراوه‌ن.

۲- دھقئاويزانى كۆتكراو (المقيد): كه تپيدا رھنگدانەوہى پەيوەندى ھەندى دەقى خودى نووسەرە بەسەر دەقەكەدا.

۳- دھقئاويزانى رھوانبىژى: كه تپيدا شاعير يا نووسەر شتىكى دەويت لە دەرەوہى ئەوہيباسيكردووە، واتە لەسنورى پراگماتيكدە دەيويت مەبەستەكەى بپيكت و بەدەستى بەئيت (عزام، ۲۰۰۱: ۱۲).

(ليون سومفل) جوړەكانى دھقئاويزانى پۆلينكردووە بۆ:

۱- دھقئاويزانى راستەوخو: واتە دھقئاويزانىكى ئاشكراو ديار.

۲- دھقئاويزانى ناراستەوخو: واتە ئەو دھقئاويزانەى كه ناديار و شاراوہى (محمود، ۲۰۱۲: ۱۰۲) .

۱-۴: ياساكانى دھقئاويزان:

۱- جوينەوہ يا كاويژكردنەوہ (الاجترار): لەمەياندا نووسەر ھەلدەستى بە مامەلەكردن لەگەل دەقى نادياردا بەھمان ئەو شيوہى كه ھەيە بە ئاگايىكى ھيواشەوہ لەوہشەوہ دابرايىك دەكەويتە نيوان رەگەزەكانى داھينانى رابردو و داھاتوو و دەقەكەى پيشەوہ ستايش و پەسەند دەكات ھەتا ئەگەر ھاتوو پروت و بەتالەش بيت.

۲- ھەلمژين (الامتصاص): لەو جوړەدا، كه پلەيەك بالاترە لە جوينەوہ نووسەرە گرینگىيەوہ لە دەقى سەرچاوہ دەروانييت و ھەلمژينى بە پيوست دەزانييت بۆ دوبارەكردنەوہى وەكو دەقتىكى نوينگەر.

۳- گفتوگو يا ديالوگ (الحوار): ئەمەيان بەرزترين ئاستى دھقئاويزانە و پەيوەستە بە خویندەوہىكى ھوشيارانەى قوولەوہ و دەقى بەرھەمھاتوو تيگەلاوى بونيائى دەقەكانى پيشوو-ھاوچەرخ، يا كلتوريەكان دەبييت و ھەردوو دەقەكە (ناديار و بەرھەمھاتوو)

لهگه لیه کتردا کارلیک ده کهن له ژیر رۆشنایی یاسا هۆشیاری و
ناهۆشیارییه کاندای (عزام، ۲۰۰۱: ۵۵).

هه ر یه کیک له و یاسایانه ی دهقئاویزان رادده و پله ی نووسه ریتی
و ئاستی داهینانی نووسه ر دهگۆرن، پهنگه هه ندیجار نووسه ر له
دهقه کهیدا په نا بۆ هه رسیکیان ببات، یا یه کیکیان ده ربه که ون، گرینگ
چۆنیه تی مامه له کردنی خودی نووسه ر و هه لبژاردنی ئه و رپگایانه یه
له پرۆسه ی دهقئاویزان دا.

۵-۱: گرینگ ی و سودی دهقئاویزان بۆ سه ر په وتی ره خنه ی
ئه ده بی کوردی:

ئامانجی سه ره کی له لیکۆلینه وه کانی دهقاویزاندا کرانه وه و
ئاوه لاکردنی دهقه به رووی ته واوی مه عریفه کانیتری مرۆقایه تی، که
دهشی نووسه رابین، یا نه نووسه رابو، خۆمالی یا بیانی، ئه مه ش
هاندهریکه بۆ زیاتر چوونه ناویه کی کلتوره جیاوازه کان و به زاندنی
ئه و سنوره دهسکرده دريژخایه نه ی، که مرۆقه کان بۆخۆیان
کیشاویانه، سه رباری ئه مانه ش له دهقئاویزاندا نووسه ر هه ر به ته نیا
خوی نابیت، واته ئه گه ر ریبازه کانی دیکه ی پيش دهقاویزان گرینگ ی
خوینه ریان فه رامۆش کردبیت، ئه و لیره دا خوینه ر رۆلیکی کاریگه ر و
به رچاوی هه یه له به شداریکردنی پرۆسه ی خویندنه وه
وبه ره مهینانی دهقدا، ئه مه ش جووله یه ک به خۆنه ر ده دات له
سه رچاوه یه که وه بازببات ب یه کیکیت، واته له خویندنه وه یه کی
به رده وامدا ده بیت، هه روه ها دهقئاویزان یارمه تی نووسه رده دات له
به یه ک به ستنه وه ی هه ست و سۆز و بیره کانی ئیستا و رابردوو و
داهاتوو (محمود، ۲۰۱۲: ۷۸)، له ورینگه یه شه وه دهقئاویزان ده بیته
پردی به ستنه وه ی زهمه نه جیاوازه کان.

گرینگترین سوودی دهقاویژان بو سهر رهوت و رهخنه‌ی ئه‌ده‌بی کوردی ده‌ره‌ئانه‌تی له‌و باره‌ نزمه‌ی ئیستای، چونکه زۆربه‌ی کات لیکۆلینه‌وه به‌راوردیه‌کان به‌ تاییه‌ت ئه‌وانه‌ی پشت به‌ قوتابخانه‌ی فره‌نسی و پووسی ده‌به‌ستن باریکی کارتیکراو یا نزم بو ناسنامه‌ی نووسه‌ری تاکی کورد دروستده‌که‌ن و هه‌میشه‌ به‌ چاویکی چاویلکه‌ر و لاساییکه‌روه‌ه لپی ده‌روانن، هه‌روه‌ها گرفتیکێ دیکه‌ی زمانیش چاره‌سه‌رده‌کات له‌ پڕۆسه‌ی به‌رامبه‌ر یه‌ککردنی ده‌قه ئه‌ده‌بییه‌کاندا، که له‌ ئیستادا خۆی له‌ نه‌بوونی زمانیکی ستانده‌ری کوردی ده‌بینیته‌وه، به‌و واتایه‌ی ده‌شی له‌و لیکۆلینه‌وانه‌دا له‌ناو خودی زمانی کوردیدا به‌هه‌موو زاره‌کانیه‌وه لیکۆلینه‌وه‌ی ره‌خنه‌یه‌ ئه‌نجام بدریت له‌نیوان ده‌قه‌کاندا، که پیشتر پووسی و فره‌نسییه‌کان ریگه‌یان پینه‌ده‌دا و ئه‌مریکیه‌کانیش به‌ مه‌رجی جیاوازی کلتور ریگه‌یان پیده‌دا، سه‌رباری شوینکردنه‌وه‌ی کلتوری نه‌ته‌وه‌یی و بابه‌ته‌ فۆلکلۆری و نه‌نووسراوه‌کان، که به‌شیکێ گه‌وره‌ی بونیاتی واتایی ده‌قه کوردیه‌کانی داگیرکردوه، هه‌روه‌ها ئه‌گه‌ر پیشتر ریپازه‌کانی به‌راوردکاری لیکۆله‌ری کوردییان ناچارده‌کرد ده‌قی نووسه‌ری کورد ته‌نیا له‌گه‌ل ده‌قی دراوسی و ولاتانی پۆژه‌ه‌لاتیدا به‌راورد بکات ئه‌وا له‌ ده‌قاویژاندا ده‌توانیت به‌ ئاره‌زووی خۆی ئه‌و سنووره‌ به‌زینیت، له‌به‌ر ئه‌م هۆکارانه‌ پشتبه‌ستنی زیاتر به‌ ده‌قاویژان له‌ ئیستادا وه‌ک به‌دیلنک له‌جیاتی قوتابخانه‌ به‌راوردکارییه‌کان سویدیکی گه‌وره‌ به‌ ئه‌ده‌به‌که‌مان ده‌گه‌یه‌نیت و پیشنیازیکی به‌جییه‌.

به‌شی دووه‌م: ده‌قاویژان له‌ پۆمانی (حیکمه‌تی پیران) دا:

پۆمان وه‌ک ژانریکی ئه‌ده‌بی له‌گشت جووره ئه‌ده‌بییه‌کانیتر مه‌سه‌له‌ی ده‌قاویژانی پتر تیدا ده‌رده‌که‌ویت، به‌وه‌هۆیه‌ی، که پانتایی نووسین تییدا به‌رفه‌تره‌ و پۆماننوس سه‌ربه‌ستتره‌ به‌به‌راورد

له گه‌ل شاعیر و چیرۆکنووس، واته هه‌م له پ‌روی زمانه‌وه ده‌سه‌لاتی نووسینی زیاتره، هه‌میش له پ‌روی واتا و بابته و کاره‌کته‌رسازییه‌وه ده‌توانیت شو‌ربیتته‌وه بۆ نیو ته‌واوی مه‌عریفه مرؤ‌فایه‌تی و زانستییه‌کان.

له پ‌رۆمانی "حیکمه‌تی پیران" دا نووسه‌ر هه‌ولیداوه ده‌ق بکاته‌وه به‌پ‌روی کۆمه‌لی ده‌قی دیکه‌ی خۆمالی و بیانیدا، به‌تایبه‌تیش ده‌قه ئایینی و میژوویی و حیکایه‌تییه‌کان، له‌به‌ر ئه‌وه خوینهر له کرداری خویندنه‌وه‌ی ئه‌م ده‌قه‌دا درک به‌وه ده‌کات، که نووسه‌ر له کۆمه‌لیک کانیای مه‌عریفی ئاوی خواردۆته‌وه، که هه‌ندیکیان به‌ ئاشکرا ئاماژه‌یان بۆکراوه، هه‌ندیکیش شاراوه و په‌نهان.

ئه‌گه‌ر به‌وردی بمانه‌وی جۆره‌کانی ده‌ق‌او‌یزان ده‌ست نیشان بکه‌ین له پ‌روی بابته‌وه، ئه‌وا ده‌توانین چه‌ند جۆریک جیا‌بکه‌ینه‌وه:

۱- ده‌ق‌او‌یزانی میژوویی (التناص التاريخي).

۲- ده‌ق‌او‌یزانی ئایینی (التناص الديني).

۳- ده‌ق‌او‌یزانی فه‌لسه‌فی (التناص الفلسفي).

۴- ده‌ق‌او‌یزان له‌گه‌ل چیرۆک و هه‌کایه‌تی گیانداران.

ئه‌رکی سه‌ره‌کی ئیمه له دیاریکردن و نیشاندانی هه‌ریه‌ک له‌م جۆرانه‌ی ده‌ق‌او‌یزان له‌و پ‌رۆمانه‌دا ده‌بی‌ت، له‌گه‌ل ده‌رخستنی میکانیزم و چۆنیه‌تی مامه‌له‌کردنی نووسه‌ر، به‌و واتایه‌ی که نووسه‌ر تا چ ئه‌ندازه‌یه‌ک توانیویه‌تی به‌پیی پیوستی ده‌قه‌که‌ی خۆی سوودیان لیوه‌رگری‌ت، هه‌روه‌ها تا چ ئاستیک له‌ تواندنه‌وه‌ی ئه‌و سه‌رچاوانه سه‌رکه‌وتوو بووه، که وه‌کو که‌ره‌سه‌یه‌کی خاوه‌نه‌ته‌ ناو ده‌قه‌که‌وه بۆ ئه‌وه‌ی کاربکاته سه‌ر خوینهر و وه‌کو ده‌قیکی

نوئیر له وانه وه خوئی بنوینیت، سه ره رای دهر خستنی ئه وهی، که نووسه ره به کام یاساو ریسیای دهقاویزان ئه و سه رچاوانه ی گواستوته وه ناو دهقه که ی.

۱-۲: دهقاویزانی میژوویی:

رهنگه زیده پوویی نه بیته، ئه گهر بلین پومان بریتییه له گیرانه وه میژوو له سه ره زمانی پوماننوس، به لام نهک به و جورهی میژوونوس وینا و تیروانینی بو ههیه، به لکو ئهرکی پوماننوس گیرانه وه ی میژوو به و جورهی که خوئی و سه ردهم دهخوازن واین، چونکه ئه گهر پیچه وانه ی ئه مه بیته، ئه و هه مان رای ئه ره ستو دهسه لمیتی، که دهلیت: میژوو ئه گهر به کیش و سه روا و موسیقاشه وه بنوسریته وه هه ر میژوو وه، واته جیاوازی ئهرکی نووسه ره و میژوونوس له بابه تدا دهر ده که ویت، که یه کیکیان شتیک دهگیریته وه پویداوه، به لام ئه ویتریان باس له شتیک دهکات، که رهنگه رووبدات (کمال، ۲۰۱۳: ۲۷-۲۸).

مه به ست له میژوو ته نیا رووداوه کان نییه، به لکو چوئیه تی سه وودهرگرتنی پوماننوسه له و رووداوه میژووییانه و رهنگدانه وه یانه له ئه ده بدا، واته به میژوو کردنی ئه ده به (حه سه ن، ۲۰۱۲: ۷۹). جیگه ی باسه که پوولی نووسه ره به رامبه ر میژوو وه کو کارگه یه کی به ره مهینانه، که که ره سه یه کی خاو، یا چه ند که ره سه یه کی تیده کریت و له و سه ره شتیکی نویی لی به ره هم دههینیت، گرینگی تارمایی میژوو به سه ره پوماندا هه ره له زوو وه دهر که و تووه، که سانی وه کو به لزاک و تۆلستوی و گوته و والته رسکوت دهستی بالایان هه بووه له توه وه ی میژوو له نیوده قی پوماندا.

لەم پۆمانەدا نووسەر سوودی لە میژوو وەرگرتوووە لە سەرچاوەگەلی جیاوازهو، بەتایبەتیش میژووی خەباتی ڕزگاریخوازی گەلی کورد لە ناوەراستی سەدەی نۆزدەم تا سێیەکی سەدەی بیستەم، واتە میژووی ئەمارەت و شوێش و ڕاپەرینه کوردییەکانی ئەو ماوەیە کەرسەیی دارشستی دەقەکن و خۆیان ئالاندۆتە ناو بابەتە بنەرەتییهکانیتری پۆمانەکە بە نمونە لە شونینکی پۆمانەکەدا هاتوو:

"میر محەمەد براکەیی خۆی بەناوی ئەحمەد لە جیگەیی خۆی دانا و ئەمارەتەکەیی دایە دەستی ئەو، لەلایەکیترەو بەلێن بە میر درابوو لەگەڵ خۆتەسلیمکردندا سەری سەلامەت دەبیت و ڕیزی سولتانی عوسمانی بەدەست دەهینیت، هەرچەندە میر لە بەلێنەکە دانیانەبوو، لەلایەکیترەو خەڵکانیکی سادە و هەندیکیش ناپاک لە سەربازگەیی میردا بوونیان هەبوو. بەچەندین شیوێ سەربازەکانی میریان لە جەنگ سارددەکردهو، چوار مانگ بوو سێ هیزی گەورە دەوری سوپای میری دابوو، سوپای یەکەم لە دیاربەکر و دووەم لە موسڵ و سینیەمین سوپاش والی بەغدا"ەلی پاشا"بوو، ئەوان دەیانزانی لەرووی سەربازییەو نایبەنەو، بۆیە کەوتنە کۆمەڵیک فیل و حیلەیی سەربازی و سیاسی دژ بە میری پەواندۆز، تا سەرئەنجام فیلەکانیان سەری گرت و ڕاپەرینهکەیی میریان کپ کردەو" (فتاح، ۲۰۱۲: ۶۶).

لەم چەند دیرەیی سەرەویدا خۆینەر یەکسەر هەست بە جۆرە گۆیزانەوێهەکی دەقوادەقی میژوویی دەکات بۆنیو دەقی پۆمانەکە، واتە نووسەر لە سەرچاوە میژووییەکانی کوردستان تەواوی ڕووداوەکەیی وەرگرتوو، بێ ئەوەی پەيامیکی نوویی بخاتەسەر و هەلیمزیت یا گفتوگۆی لەگەڵدا بکات، بەلکو پشستی بەستوو بە یاسای

جوینه‌وه (الاجترار) له تواندنه‌وه و تیئاخنینی ده‌قی سه‌رچاوه‌دا، له‌به‌رئه‌وه خوینهر له له‌گه‌ل خویندنه‌وه‌ی ئه‌و رووداوانه‌ی په‌یوه‌ستن به‌کاره‌ساته‌که به‌ئاشکرا ده‌زانی‌ت پیش‌گویییه‌کانی نووسهر له کو‌تاییدا ده‌گن به‌کوئ، چونکه نووسهر هه‌ولی نه‌داوه له نیوان ده‌قی سه‌رچاوه (که کتیبی میژووی میرانی سو‌رانی حوسین حوزنی موکریانیه) (زامدار، ۲۰۷: ۲۶-۵۹) و ده‌قه‌که‌ی خویدا بونیاتیکی شاراو‌هی واتایی درووست بکات و په‌یام وهرگر شاگه‌شکه بکات به‌شتیکی چاوه‌روان نه‌کراو، هه‌روه‌ها هیچ چیژ و خوشییه‌کی نویی نه‌به‌خشیوه‌ته چوارچیوه‌ی گشتی رووداوه‌که، له‌به‌رئه‌وه‌ی خوینهر له‌پیشتردا وه‌کو ده‌قیکی میژووی هه‌ستی به‌جو‌ره چیژیکی تاییه‌تی میژووه‌که کردووه له ده‌قی سه‌رچاوه‌دا، جگه له‌مه‌ش هه‌ولینه‌داوه ده‌قاو‌یزانیکی شاراو‌هی پر‌پیچ و په‌نا درووست بکات به‌په‌رده‌پۆشکردنی رووداوه‌کان به‌وه‌سف و تیکه‌لاو‌کردنی رووداوی نویی سه‌رده‌م و کاره‌کتیریکی هاوچه‌رخ. له‌شونینیکی دیکه‌دا ده‌لی: "شیخ عوبه‌یدوللا کوری شیخ ته‌های نه‌هریه، شیخ ته‌ها یه‌کیک بووه له‌خه‌لیفه زور گه‌وره‌کانی مه‌ولانا خالیدی نه‌قشبه‌ندی، شیخ عوبه‌یدوللا له‌دوای مردنی شیخ ته‌های بابی کاروباری ئیرشاد و پیشه‌وایه‌تیکردن ده‌گریته ئه‌ستو و رابه‌ریکی مه‌زنی لی ده‌رده‌چیت" (فتاح، ۲۰۱۰: ۷۳).

یا ده‌لی: "شیخ عوبه‌یدوللا به‌ر له‌داگیرسانی شو‌رپه‌شه‌که‌ی به‌هاوکاری بنه‌مالی به‌درخانییه‌کان موئته‌مه‌ریکی گه‌وره‌یان له‌نه‌هری به‌ست، پیشتر شیخ نامه‌ی بو کو‌مه‌لیک سه‌رکرده و سه‌روک هوز و که‌سایه‌تی گه‌وره ناردبوو، نزیکه‌ی دووسه‌ده‌که‌سایه‌تی له‌ناوچه جیاجیاکانی کوردستانه‌وه به‌شدارییان تیا‌داکرد" (فتاح، ۲۰۱۰: ۷۵).

تارماییه‌کانی رووی راسته‌قینه‌ی میژوویی رووداوه‌کانی شوپشی شیخ عوبه‌یدوللای نه‌هری وه‌کو سه‌رچاوه‌یه‌کی زال بالی کیشاوه به‌سه‌ر ده‌قی نووسه‌ر و به‌هیچ کلۆجیک نه‌یتوانیوه سنوری میژوویی ده‌قی سه‌رچاوه به‌زینیت، ئەمه‌ش وه‌رزیه‌کی زۆر له‌کاتی خویندنه‌وه‌ی ده‌قداتووشی خویننه‌ر ده‌کات، جگه له‌وه‌ی وه‌کو زیاده‌یه‌ک خراوته سه‌ر ده‌قه، چونکه نووسینه‌وه‌ی ئەو ده‌قه میژوویی به‌همان ئەو شیوه‌ی، که هه‌یه به‌بی هیچ مامه‌له‌کردنیکی ئەده‌بیانه ئەرکی میژوونووسه، نه‌وه‌ک نووسه‌ر ئەده‌بی، هه‌روه‌ها ئەو جووره شیوازه نزمترین ئاستی ده‌قئاویزانه و پله‌ی داهینانیش داده‌به‌زینیتته خواره‌وه.

نووسه‌ر له‌لاپه‌رەکانی دواتردا زنجیره‌یه‌کی میژوویی رووداوه‌کانیتری تایبه‌ت به‌شوپشه‌کانی (شیخ‌عه‌بدولسه‌لامی بارزانی و شیخ‌سه‌عیدی پیران و شیخ‌مه‌حمودی نه‌مر) دروست ده‌کات له‌پیناوی ئەوه‌ی که یه‌کیک له‌کاره‌کته‌ره‌کانی به‌ناوی (میران) بخاته‌نیو ئەو رووداوانه و کاره‌کته‌ری سه‌ره‌کی پۆمانه‌که (موهته‌دا) به‌ره‌و جیهانیکی میژوویی بنه‌ماله و باپیره‌گه‌وره‌یان بیات، هه‌روه‌کو له‌ده‌قه‌که‌دا هاتووه:

"سوپاکه‌ی شیخ‌عه‌بدولسه‌لام به‌رگریه‌کی بیۆینه‌یان له‌دی‌ی (بله‌)دا کرد وداستانیکی قاره‌مانیتیان تو‌مارکرد، دواتر شیخ‌بو‌ی ده‌رکه‌وت سوپاکه‌ی سلیمان نه‌زیف و عه‌شایه‌ره‌ناپاکه‌کان چوارده‌وره‌ی سوپاکه‌ی ئەویان داوه و گه‌ر به‌رده‌وامبن خوینتیکی زۆر له‌و مه‌یدانه‌دا ده‌رژیت، بو‌یه سوپاکه‌ی به‌ره‌و سنووری ئیران پاشه‌کشی پیکرد، به‌هاری هه‌زار و نوسه‌د و چوارده‌ شیخ‌گه‌یشه‌ته دی‌ی رازان و چاوی به‌شیخ‌ته‌های نه‌هری که‌وت، دواتر به‌هاوه‌لی سمکوی شکاک ده‌چیتته ئازهر‌بایجان و له‌وی چاوی به‌جیگری

قهیسەر و سه‌رۆکی سوپای خواروو ده‌که‌وێت، دیاره له‌و سه‌روبه‌نده‌دا ڤووسه‌کان به‌گژداچوونی تورکه‌کان له‌ به‌رژه‌وه‌ندیان نابیت، بۆیه‌ وا به‌چاک ده‌زانن شیخ‌عه‌بدولسه‌لام چاوه‌ڤوانی بکات، شیخ‌ده‌گه‌رێته‌وه‌ و بریاری به‌رگری و به‌گژداچوونی تورکه‌کان له‌ بادیناندا ده‌دات، به‌لام تورکه‌کان هه‌نگاوبه‌هه‌نگاو چاوه‌ڤوانی گه‌رانه‌وه‌ی شیخ‌عه‌بدولسه‌لامیان ده‌کرد، سه‌ره‌نجام به‌پریگی خیانه‌ت و به‌هۆی ده‌سته‌یه‌ک مرۆفی ناپاکه‌وه‌ به‌دیل ده‌گیریت و ڤه‌وانه‌ی موسڵ ده‌کرئ و له‌دادگایه‌کی عه‌سکه‌ریدا به‌ فه‌رمانی سلیمان نه‌زیف حوکمی له‌سیداره‌دانی بۆ ده‌رده‌کریت" (فتاح، ۲۰۱۰: ۱۶۳).

هه‌روه‌ها له‌باره‌ی شوڤشه‌که‌ی شیخ‌سه‌عیدی پیراندا ده‌لێت: "له‌ شوباتی سالێ هه‌زار و نوسه‌د و بیست و پینج ڤاپه‌ڤین وه‌ک ئاگر به‌ربوویه‌ ڤووشی وشک و ناوچه‌کوردیه‌کانی گرته‌وه‌ و سوپایه‌کی گه‌وره‌ له‌ هه‌موو پارچه‌کانی کوردستانه‌وه‌ له‌ده‌وری شیخ‌سه‌عید کۆبوویه‌وه‌، به‌لام دیسان خیانه‌ت به‌رۆکی کوردی گرته‌وه‌ و له‌ نیسانی هه‌مان سالدا له‌ریگه‌ی کوردیکی خائینه‌وه‌ به‌ناوی قاسم به‌گ که‌ خزم و متمانه‌پیکراوی شیخ‌سه‌عید بوو له‌سه‌ر ڤردی جه‌هارڤوور شیخ‌به‌دیل ده‌گیریت و دواتر تورکه‌کان له‌سیداره‌ی ده‌دن" (فتاح، ۲۰۱۰: ۱۶۳).

نوسه‌ر نه‌یویستوه‌ دوو یاساکه‌یتری ده‌قاویژان به‌کاربیا له‌ ڤرۆسه‌ی خویندنه‌وه‌ و وه‌رگرتنی ده‌قی وه‌رگیراودا، به‌لکو پشتی به‌ستوه‌ به‌ یاسای (جوینه‌وه‌) و له‌وه‌شه‌وه‌ واتای ده‌ق نه‌گۆڤاوه‌ و به‌باشی هه‌رس نه‌کراوه‌ به‌مه‌ش چیژیکی کاویژکه‌رانه‌ ده‌به‌خشیته‌ خوینه‌ر و ده‌وله‌مه‌ندکردنی ده‌قه‌که‌ به‌ هیچ شیوه‌ و میکانیزمیکی ده‌قاویژان ڤووی تینه‌کراوه‌، له‌م ڤوه‌وه‌ ده‌کرئ بگوترئ، که

وهرگرتنه میژوو ییه کانی رۆماننوس دهچنه خانە ی ئەو جوړه دهقئاویزانه ی، که ژولیا کریستیفا به (نهری ی هاوتا) باسی لیوه کردووه.

۲-۲: دهقئاویزانی ئایینی:

ئەم جوړه بریتییە له وهی که نووسەر پشت به سه رچاوه و گیرانه وه و ئەفسانه ئایینییه کان ده به سستی و له نیو دهقه که ی خویدا دهیانتوینیتیه وه به پی یاسا کانی تاییه ت به دهقئاویزان تیکه لی بونیادی دهقه که ی خوی دهکات، له م رۆمانه دا نووسەر سوودی له سه رچاوه ئایینییه کان وهرگرتووه به تاییه تیش قورئانی پیروژ، که له دوو شیوه دا دهرده که ون:

۱- شیوه ی راسته وخو: نووسەر له لاپه ره ی (۵۸) ی رۆمانه که ده لی: ((خودا رۆحی هه یه (ونفخت فیه من روحی) له رۆحی خۆم ببه بهر ئاده مدا کردووه)) که وهرگیراوی راسته وخوی ئایه تی (۲۹) ی سوپه تی (الحجر) ه: " فَإِذَا سَوَّيْتُهُ وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي فَقَعُوا لَهُ سَجْدًا " هه ر له هه مان لاپه ره دا هاتووه: "خودا نه فسی هه یه (تعلم ما فی نفسی و لا اعلم ما فی نفسک) چه زره تی عیسا به خودا ده لیت: تو دهرانی چی له ناو دهروونی مندا هه یه، به لام من نازانم چی له ناو دهروونی تودا هه یه..." ئەمه ش وهرگیراوی ئایه تی (۱۱۶) ی (المائده) یه که خودا ده فهرمویت: " وَإِذْ قَالَ اللَّهُ يُعِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ ءَأَنْتَ قُلْتَ لِلنَّاسِ اتَّخِذُونِي وَأُمِّي إِلَهَيْنِ مِنْ دُونِ اللَّهِ قَالِ سُبْحَانَكَ مَا يَكُونُ لِي أَنْ أَقُولَ مَا لَيْسَ لِي بِحَقِّ إِنْ كُنْتَ قُلْتُهُ فَقَدْ عَلِمْتَهُ تَعَلَّمَ مَا فِي نَفْسِي وَلَا أَعْلَمُ مَا فِي نَفْسِكَ إِنَّكَ أَنْتَ عَْلَمُ الْغُيُوبِ " هه روه ها له لاپه ره (۵۶) ی رۆمانه که دا هاتووه: (ئەو-خودا هه موو رۆژیک له شان و شه وکه تیک دایه "كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ؟" که وهرگیراوی ئایه تی (۲۹) ی (الرحمن) ه: " يَسْأَلُهُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ

كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ" له لاپهړه (۵۲) يشدا نووسه دهليټ: "عهدهم جگه له بيماني مانايه كي تری نيه، بهلكو دهقي پيروژ بهگژبیروکه ی عهدهم دادهچیت و دهليټ (أَمْ خُلِقُوا مِنْ غَيْرِ سَيِّئٍ أَمْ هُمُ الْخَالِقُونَ) ئايا له هيچ (عهدهم) هوه دروستکراون يا خويان دروسکهری خويانن" ئهمهش ديسان وهرگيراوی قورئانه له ئايهتي (۳۵) ی (الطور) دا خودا دهفهرمويت: "أَمْ خُلِقُوا مِنْ غَيْرِ سَيِّئٍ أَمْ هُمُ الْخَالِقُونَ" ههروهها له لاپهړه ی (۱۰۹) يشدا ئايهتي (۵۲) ی سورپهتي (المجادله) ی وهرگرتووه، ههر له و لاپهړه يه دا راسته وخو ئايهتي (۱) ی سورپهتي (النحل) ی وهرگرتووه، بهلام له و وهرگرتانه دا نووسه ههوليداو ههلوسته له سهريان بکات و تهفسير و تهئويليکی نويان پييبه خشي جيا له وانهي، که پيش خو ی روونکردنه ويان داوه له سهريان له روويکی سوښيگهري و عيرفانييه وه بويان دهچيت و ليکدانه وه چهرفييه کان دهسرپيته وه.

۲- شيوه ی ناراسته وخو: مه بهست له وجوره دا ئه وه يه، که نووسه به شيوه يه كي ناراسته وخو بي ئه وه ي ئماژه يه ک بکات به ناوی سهرچاوه ی دهقه وهرگيراوه که، که زور جار له ريگه ی وهرگيرانيکی دهسکاريکراو خو ی دنويټ په نا بو دهقه ئايينييه که دهبات، ئه و جوړه زياتر له جوړی يه که م بهرچاوده که ويټ له نيو دهقي رومانه که دا نووسه له بهشي پينجه می رومانه که يدا (داستاني ئادو) به شيوه يه كي ناراسته وخو بو چيروکی دروستبوون له ريگه ی چيروکه قورئانييه کانه وه ههنگاو دنيت و دهقه که ی خو ی ئاويژان دهکات له گه لياندا به نمو له رومانه که دا هاتوه:

- کی ئه م داستانه ی داپشتووه؟

+ (ناهو)

- (ئاهو كى يه؟!)

+ (ئاهو رۆماننوسه)

- (ئاهو؟!كهى بهو ناوهوه رۆماننوس بوونى ههيه؟!)

+ (ئاهو خوداوهندى داستان و داستان نووسهكانه)

- (ئاهو خوداوهندى داستان!كهى و لهكوئ داستانكهى به دهستى تۆ گهياندوه)

+ (من و تۆ بهشيكين له داستانكهى ئەو) (فتاح، ۲۰۱۰: ۲۵۴).

يان دهلى:

ئاهو: (كويله كهسينكه له رۆمانهكهدا سهربهست و ئازادى دهكهم، رۆلى پييدهدهم ئەگه ر بيهويت دهتوانيت فرمانهكانى من بشكىن)

جابۆ: (بۆ كهس ههيه بتوانى له فرمانهكانى تۆ دهبرچيت؟!)

ئاهو: (تهنها ئەو كهسانه شايسته دهبن به رۆلى فهрман شكينى)

جابۆ: (شوین و جيگهى ئادۆ لهكوئيه؟)

ئاهو: (سهههتا له ههريمى ههوت دايدهنيم و پاشان ئاوارهى ههريمى يهكى دهكهم) (فتاح، ۲۰۱۰: ۲۵۶).

نووسهه تهواوى چيروكهكهى له چيروكى درووستبوونى (ئادهم و ههوا) ي قورئانى پيروژ وهرگرتوه، بهلام وردهكارىيهكى جوانى بهخشيوهته زنجيرهى گيپرانهوهى باسهكان و تهنيا بهوهنده بهسهندهى نهكردوه، كه له دهقه ئهسلييهكهى وهرگرتوه، بهلكو ويستوويهتى گفتوگوى نيوان خودا (ئاهو) و فريشته (جبرائيل-جابۆ) بباته دهروهوى سنورى دهقه وهرگيراههكه و شتيكى زيادهى بخاتهسهه. له شوينيكى ديكهى رۆمانهكهدا هاتوه: "رۆژيک پاشا

په يکه ريکی قورپينه ی دايه دهستی جابو و فرمانی دا له جهنگه لی
 هه ري می حهوت دابنریت... "ئه مهش دهفتاویزانه له گه ل ئايه تی (۷۱) ی
 سوږه تی (ص) : "إِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي خَالِقٌ بَشَرًا مِنْ طِينٍ" و ئايه ته کانی
 (۲) ی (الانعام) : "هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ طِينٍ ثُمَّ قَضَىٰ أَجَلًا وَأَجَلٌ مُّسَمًّى عِنْدَهُ ثُمَّ
 أَنْتُمْ تَمْتَرُونَ" و (۱۲) ی (المؤمنون) : "وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ سُلَالَةٍ مِنْ طِينٍ
 (۱۲) ثُمَّ جَعَلْنَاهُ نُطْفَةً فِي قَرَارٍ مَكِينٍ" و ئايه تی (۷) ی (السجدة) : "الَّذِي
 أَحْسَنَ كُلَّ شَيْءٍ خَلَقَهُ وَبَدَأَ خَلْقَ الْإِنْسَانِ مِنْ طِينٍ" و ئايه تی (۱۱) ی
 (الصافات) : "فَاسْتَفْتِهِمْ أَهُمْ أَشَدُّ خَلْقًا أَمْ مَنْ خَلَقْنَا إِنَّا خَلَقْنَاهُمْ مِنْ طِينٍ لَازِبٍ"
 نووسه له م پرۆسه ی وهرگرته دا ميکانيزمی گورپینی به کارهيناوه له
 ناوی کاره کته ره کانی دا و نزیکايه تيبه کی له ناوه کاندای له هه ردوو دهقی
 سه رچاوه و به ره مه اتوودا درووستکردوو (ئادو-ئاده م، ئاهو-الله،
 جابو-جبرایل) له شوینیکیتری دهقی رۆمانه که دا چۆنيه تی گیان
 به به رداهاتی مروف باس دهکات: "جابو فووی ده می پاشای مه زنی
 هه لمژی و به ره و هه ري می حهوت به گه رکهوت و پرووی کرده
 جهنگه لستانه که و خو ی گه یانده هه يکه لی قورپينه و پریک له هه وای
 سی و ده می خو ی-که به رۆحی ئاهوی مه زن تیربوو-کرد به ناو
 لاشه ی په يکه ره که دا و له دووره وه وهستا تا کو بزانی چی
 پرووده دات... گه وره یی و شکومه ندی بو پاشای مه زن بینی په يکه ره
 قورپينه که کهوته جووله و خرۆش... "حیکمه تی پیران، (۲۵۷-۲۵۸)
 رۆماننوس له مه شدا په نای بردوو هبو دهقی قورئان و ئايه ته کانی (۹)
 ی (السجدة) : "ثُمَّ سَوَّاهُ وَنَفَخَ فِيهِ مِنْ رُوحِهِ وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ
 قَلِيلًا مَّا تَشْكُرُونَ" و ئايه تی (۷۲) سوږه تی (ص) : "فَإِذَا سَوَّيْتُهُ وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي
 فَقَعُوا لَهُ سَاجِدِينَ" و ئايه تی (۲۹) ی (الحجر) سوودی وهرگر تووه.

پارچه يه کی دیکه ی ئەم رۆمانه سوژده نه بردنی شه يتانه بو ئاده م،
 که له فرمانی خوداوه ند دهرچوو ئه مهش به هه مان شيوه ی ئه وانيتير

وهرگيرای دهمی قورئانه، یا دهقاویزانه له گه‌ل قورئاندا، هه‌روه‌کو له دهقی رۆمانه‌که‌دا هاتوو: "ئاهو: فرمان به‌سه‌ر هه‌موواندا ده‌رده‌که‌م: سوژده‌ی ریز و نه‌وازش بو ئادۆ ببه‌ن، هه‌ر که‌سه‌یک له فرمانم یاخی بی‌ت ئه‌لقه‌ی گویرایه‌لی و به‌ندایه‌تی له‌ گوی ده‌که‌مه‌وه‌و ویلی مه‌مله‌که‌تی تاریکستانی ده‌که‌م)

جابۆ: (فرمانی پادشای مه‌زن جی به‌جیکراوه)

سه‌رجه‌م به‌رپرسان و ده‌ست و پیوه‌نده‌کان چه‌مینه‌وه)

"ئه‌ه‌را ئاگری توپه‌یی و ئیره‌یی به‌ربووه‌ گیانی و هاواری کرد (کاریکی ئاوا نه‌شیاوه‌ چون ده‌بی ئیمه‌ی مه‌زن و پیروژ سوژده‌ بو شتی‌ک ببه‌ن، که‌ تا دوینی قوریکی بو‌گه‌نی به‌ر خوره‌تاو بو..."

حیکمه‌تی پیران، ل ۲۵۹. ئه‌وه‌ش دووپات‌کردنه‌وه‌ی ده‌قه‌کانی قورئانی پیروژه‌له‌سه‌ر سوژده‌نه‌بردنی ئه‌هریمه‌ن بو‌ چه‌زهره‌تی ئاده‌م و یاخی بوونی له‌ خوای مه‌زن که‌ له‌ ئایه‌ته‌کانی (۷۳-۷۵) ی (ص): "فَسَجَدَ الْمَلَائِكَةُ كُلُّهُمْ أَجْمَعُونَ (۷۳) إِلَّا إِبْلِيسَ اسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ (۷۴) قَالَ يَا إِبْلِيسُ مَا مَنَعَكَ أَنْ تَسْجُدَ لِمَا خَلَقْتُ بِإِيْدِي أَسْتَكْبَرْتَ أَمْ كُنْتَ مِنَ الْعَالِينَ" و (۳۴) (البقرة): "وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ أَبَى وَاسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ" و (۳۰-۳۲) (الحجر): "فَسَجَدَ الْمَلَائِكَةُ كُلُّهُمْ أَجْمَعُونَ (۳۰) إِلَّا إِبْلِيسَ أَبَى أَنْ يَكُونَ مَعَ السَّاجِدِينَ (۳۱) قَالَ يَا إِبْلِيسُ مَا لَكَ أَلَّا تَكُونَ مَعَ السَّاجِدِينَ (۳۲) قَالَ لَمْ أَكُنْ لِأَسْجُدَ لِبَشَرٍ خَلَقْتَهُ مِنْ صَلْصَالٍ مِنْ حَمَإٍ مَسْنُونٍ" و (۱۱) ی (الاعراف): "وَلَقَدْ خَلَقْنَاكُمْ ثُمَّ صَوَّرْنَاكُمْ ثُمَّ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ لَمْ يَكُنْ مِنَ السَّاجِدِينَ" و (۶۱) ی (الاسراء): "وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ قَالَ أَأَسْجُدُ لِمَنْ خَلَقْتَ طِينًا" و (۵۰) ی (الكهف): "وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ كَانَ مِنَ الْجِنِّ فَفَسَقَ عَنْ أَمْرِ رَبِّهِ أَفَتَتَّخِذُونَهُ وَذُرِّيَّتَهُ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِي وَهُمْ لَكُمْ عَدُوٌّ بِئْسَ لِلظَّالِمِينَ بَدَلًا" و (۱۱۶)

ی (طه) : "وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ أَبَى" دا باسی لیوه کراوه، به لَام رۆماننوس له لاپه ره کانی دواتردا له ریگه گی گفتوگو کاربیه کی دورودریژوه که شیکتر به دهقه وهرگیراوه که ده به خشیت و سوژده نه بردنی شهیتان وه کو بروسکه چیرۆکیک به سه ریدا تیه پرنابیت، به لکو له نیوان خوداوه ند و شهیتاندا دیالۆگیکی زور ده کریت و زیاتر له چهند جاریک خوداوه ند لیی دووپاتده کاته وه، که ئه مه پیچه وانه کردنه وه ی دهقه که یه، چونکه خوی گه و ره ته نیا جاریک ئه و داوایه ئاراسته ی شهیتان ده کات له دهقه ئه سلویه که دا به و هه نگاوه ش خوینهر به په رۆشویه وه به ره وه پرۆسه ی ته و او کردنی گفتوگو که هه نگاوه دهنیت و واتایه کی تازه له و چوارچیوه یه دا به ده ست ده هیتیت، که پیشتر بیرى بۆ نه چوه، له لاپه ره (۲۹۹) ی رۆمانه که له زنجیره ی وهرگرته ی رواداوه کاندا رۆماننوس باس له چۆنیه ته ی دروستبوونی هه و ده کات: "ئادۆ له جهنگه له که ژیانى به سه ر ده برد، له ده روونی خۆیدا هه سته ی به غوربه تیکى قوول ده کرد، ئه و ته نها بو، هاوشیوه ی خوی نه بو، له بن دارخورمایه کدا خه وى لیکه وت... دوای خه ویکى قوول به ئاگا هات، به لَام چی بینى؟! که سیکی هاوشیوه ی خوی، به بینى ته می غوربه ت له ناخیدا ره ویه وه و به بی قسه لیى نزیک بوویه وه، لیى رامانه ویش هه رسامیه وه سه یری ئادوی ده کرد..." (حیکمه تی پیران، ل ۲۹۹). دهقه که کورتکراوه ی تیدانه نجام دراوه و نووسه ر به هوی میکانیزمی هه لمژین (الامتصاص) هه ولیداوه بیگونجینیت له گه ل سه رده می خۆیدا، چونکه له دهقه کانی پیشوتردا (ته ورات- ئینجیل) هه و له په راسووی چه پی ئاده م دروست ده بیت کاتیک له خه و هه لده ستیت شوینی په راسووه که ی به گوشت پرکراوه ته وه، به لَام نووسه ر دهقه کی له ئایه ته کانی (۱) ی (النساء) : "يَا أَيُّهَا النَّاسُ

اَتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا
 وَنِسَاءً وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا" (٦) ی
 (الزمر): "خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ ثُمَّ جَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَأَنْزَلَ لَكُمْ مِنَ الْأَنْعَامِ ثَمَانِيَةَ
 أَزْوَاجٍ يَخْلُقُكُمْ فِي بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ خَلْقًا مِنْ بَعْدِ خَلْقٍ فِي ظُلُمَاتٍ ثَلَاثٍ ذَلِكُمْ اللَّهُ رَبُّكُمْ
 لَهُ الْمُلْكُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ فَاتَى تُصْرَفُونَ" وەرگرتوو، چونکه له دهقی قورئاندا
 باس له دروستبوونی حهوا له په راسووی ئادهم ناکریت، به لکو له
 هه ردوو ئایه ته که باس له وه کراوه، که حهوا له ئادهم دروست بووه،
 به لام نهک به وشییوه یه ی ته ورا و ئینجیل، هه رچی رۆماننوسه ئه و
 برگه یه ی لابر دووه و واتایه کی تازهی له ریگه ی وه سفیکی
 رۆمانسییه وه به خشیوه ته دهقه وەرگیراوه که به مهش بیرى خوینه رى
 سه ردهم بۆ لایه کیتر ئاراسته دهکات و به وه ی که هه رگیز هۆشى بۆ
 دروستبوونه په راویزییه که (حهوا له ئادهم) هه نگاو نه نیت. هه روه ها
 نووسه ر چیرۆکی هه لئه تاندنی ئادهم و حهوا ی خزاندۆته نیو دهقی
 رۆمانه که: "ئه هرا... ئاهو بریاریداوه ته نها خو ی نه مر بیته هه موو
 شته کانیتر تیا ببات، ئه گه رتۆ له م دره خته بخو یت له گه ل نه مر ی
 ئاهودا نه مر ده بیته، ئادۆ و ئاوا بۆ رزگار بوون له مه رگ باوه ریان به
 قسه که ی ئه هرا کرد و که وتنه خواردنی به رى دره خته که، تام و چیژی
 به رى دره خته که هه ر ئه وه نده بوو، که له زاریا نا، له گه ل قوتدانی
 چه ند ده نکیک له به رى ئه و دره خته هه ستیان به عه وره ت و نه نگى
 خو یمان له لا دروست بوو، ئه وان به ر له خواردنی دره خته که پروت
 بوون، به لام هه ستیان به پروتی خو یمان نه ده کرد، خواردنی ئه و به ره
 مانای پروتی تیگه یان دن، بۆیه ده ستیان له سه ر عه وره تی خو یمان
 داده نا و به گه لای دره خته کان دایان ده پۆشى" (حیکمه تی پیران،
 ل ٣٠٤). له مه شدا نووسه ر ده قاوده ق چیرۆکه که ی خزاندۆته نیوده قى
 رۆمانه که و ته نیا وەرگیرانیکی زمانى له گه لدا ئه نجامدا وه و

جویتیه وه، له دهقی قورئانی ئایه ته کانی (۲۰-۲۲) ی (الاعراف) :

"فَوَسْوَسَ لَهُمَا الشَّيْطَانُ لِيُبْدِيَ لَهُمَا مَا وُورِيَ عَنْهُمَا مِنْ سَوَاتِحِهِمَا وَقَالَ مَا نَهَاكُمَا رَبُّكُمَا عَنْ هَذِهِ الشَّجَرَةِ إِلَّا أَنْ تَكُونَا مَلَكَيْنِ أَوْ تَكُونَا مِنَ الْخَالِدِينَ (۲۰) وَقَاسَمْتُهُمَا إِنْ يَ لَكُمْ مِنَ النَّاصِحِينَ (۲۱) فَذَلَّاهُمَا بِغُرُورٍ فَلَمَّا ذَاقَا الشَّجَرَةَ بَدَتْ لَهُمَا سَوَاتِحُهُمَا وَطَفِقَا يَخْصِفَانِ عَلَيْنِهِمَا مِنْ وَرَقِ الْجَنَّةِ وَنَادَاهُمَا رَبُّهُمَا أَلَمْ أَنْهَكُمَا عَنْ تِلْكَمَا الشَّجَرَةِ وَأَقُلْتُ لَكُمْ إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ (۲۲)" و (۱۲۰-۱۲۱) ی (طه) : "فَوَسْوَسَ إِلَيْهِ الشَّيْطَانُ قَالَ يَا آدَمُ هَلْ أَدُلُّكَ عَلَى شَجَرَةِ الْخُلْدِ وَمُلْكٍ لَّا يَبُلَى (۱۲۰) فَأَكَلَا مِنْهَا فَبَدَتْ لَهُمَا سَوَاتِحُهُمَا وَطَفِقَا يَخْصِفَانِ عَلَيْنِهِمَا مِنْ وَرَقِ الْجَنَّةِ وَعَصَى آدَمُ رَبَّهُ فَغَوَى (۳۶) ی (البقرة) : "فَأَزَلَّهُمَا الشَّيْطَانُ عَنْهَا فَأَخْرَجَهُمَا مِمَّا كَانَا فِيهِ وَقُلْنَا اهْبِطُوا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ وَلَكُمْ فِي الْأَرْضِ مُسْتَقَرٌّ وَمَتَاعٌ إِلَى حِينٍ" دا باسی لیهوه دهکات.

۳-۲: دهقئاویزانی فهلسه فی:

ئه مهش جوړیکی دیکه ی دهقئاویزانه، که نووسه له رومانه که دا پشستی پیبستوو، که تیایدا دهقه فهلسه فییه کانی ودرگرتوو و له نیو دهقه که ی خویدا دووباره به کاری هیناونه ته وه به تاییه تیش دهقی فهیله سووفه ئیسلامییه رۆژه لاتییه کان و هندی فهیله سووفی رۆژئاوی و هکو (دیکارت و برگسون) به نمونه: له لاپه ره (۴۹) دا سوود له و ته یه ی دیکارت ودرده گری، که دهلی: "من بیرده که مه وه، که وته من هم" به لام به هوی میکانیزی دریژکردنه وه و زیادکردن دهقه که ی هه لمژیوه و زیاده ی خستوته سهه: "به ره له ئیمه فهیله سووفیکی مه زنی و هکو دیکارت هه مان گومانی له لا درووست بوو، نه و له بوونی هه رچی بوونه که وته گومان، تا وای لیها ته له بوونی خو شی بکه ویته گومانه وه و بلیت گومانم له بوونی خو م هه یه، به لام دواتر نه و لوژیکه ی به کارهینا که دهلیت: بو هه موو گومانیک گومان به ریک بوونی هه یه، گومان له کوئی بوونی هه یه، گه

یہ کیک نہ بیٹ گومان بیات؟ واتہ بوئوہی گومان بوونی ھے بیٹ پیویستہ گومانبہر بوونی ھے بیٹ، من لہ بوونی خوُم گومانم ھے، ھے، کہ و ابو یہ کیک گومان دہبات و لہ بوونی خوئی گومانی بو پیدابوہ، لیڑدا من گومان دہبہم، کہ و ابو من ھم، بوہ گہیشتہ ئو ئہ نجامہی کہ دلئیت: من بیردہ کہ مہوہ کہ و ابو من ھم."

ھے روہا نووسہر ھندی بیروپای فہیلہ سوف (ھنری بیرگسون) ی خزانہ دوتہ ناودہ قہ کہ یہوہ سہ بارہت بہ بوون و گہردوونہوہ: "گہردوون گہردوونہ و خوداش خودایہ و ناتوانین ئو دوانہ تیگہل بہ یہ کتر بکہین، تیورہ زانستی و فہلسہ فییہ کہی ھنری برغسن دہچیتہوہ سہر ئم رایہ و پیوایہ سہر اپای گہردوون لہ چرکہ ساتیکدا و لہ یہ ک خالہوہ و لہ وجودیکی رہاوہ ھلقولاہوہ و ھاتوتہ بوون" (فتاح، ۲۰۱۰: ۴۸). جگہ لہ مہش نووسہر بیروپاکانی فہیلہ سوفی ئیسلامی (ئبو حامیدی غزالی) و ھرگرتوہ و دو بارہ دایرشتوتہوہ بی ئوہی ئاماژہ بہ دہقی سہرچاوہ کہ بکات، بہ لکو تہنیا لہوسی ھیزہ (العلم-العجب-الشہوہ) دہدوی: "پاکژی ئو سی ھیزہ دہھینیتہ ژیرباری میانہ گیری و لہ ھلچوون و داچوون رزگاریان دہکان، غزالی پیوایہ کاتیکئوہ سی ھیزہ لہ مروقدہ میانہ گیر دہبن، ئو ھیزی چوارہم-بہھوی ئو میانہ گیریہوہ سہر ھلہدہات ئو ھیش ھیزی داد و میانہ گیریہ (العدل و الاعتدال) غزالی وا بوئی دہچیت، سہرچاوہی ھرچی سیفہتی چاک و پاکہ لہ میانہ گیری ئو ھیزہوہیہ لہ مروقدہ، کاتیک ھیزی زانست میانہ گیر دہبیٹ حیلیم و دانایی (الحلم و الحکمہ) لہ مروقدہ سہر ھلہدہات" (فتاح، ۲۰۱۰: ۷۰). شایہنی باسہ نووسہر باسی دہقی سہرچاوہ ناکات کہ لئی و ھرگرتوہ، کہ (الکیمیاء السعاده) (غزالی، ۲۰۱۰) ی ئیمامی غزالییہ و لہویدا غزالی بہ دوور و دریزی باس

لهو سى هيّزه دهكات له چوارچيويه گشتى ئهو بابته تانهى، كه له كروكى بابته كه لىيان ددوى، كه ئهوانيش برىتين له (معرفه النفس، معرفه القلب و جنوده، الاخلاق الحسنه و الاخلاق القبيحه، معرفه تركيب الجسد) كه زور كاريگر بووه به بيروراكانى ئهفلاتون و ئه رستو و له بارهى نهفسه وه لهو هيّزانه ددويته به لام رومانوس پوخته يه كى ئهو كتيبهى وه رگرتووه و ئاخنيويه تيبه ناو دهقه كهى خويه وه به شيويه كه كه توانيويه تى ئامانجه و اتاييه كانى پى بيكيته و كروكى بيرورافه لسه فبييه كهى غه زاليش تيكنه دات، به هوى ميكانيزمى كور تكدنه وه دهقه كه ههلبوشيت، ههروه ها نووسه ر سوودى له كتيبي (احياو العلوم الدين) ي غه زاليش وه رگرتووه، كه لهويدا غه زالى كتيبه كهى له سه ر چوار چاره گ (اربعه ارباع) دا نووسيوه و هه ريه ك لهو چاره گانه دابه ش دهن بو ده به ش، به لام نووسه رى رومان زياتر سوودى له چاره گى هه لاهه ته كان (ربع المهلكات) و به ورديش سوودى له باسه كانى (شرح عجائب القلب، رياچه النفس و تهذيب الاخلاق، فقه الشهوتين: شهوه البگن و شهوه الفرج (غزالي و بژيله، ۲۰۱۰) وه رگرتووه.

۲-۴: دهقاويزان له گه ل حيكايه تى گيانداران:

مه به ست له و جو ره ي دهقاويزان سوود وه رگرتنه له حيكايه ت و چيروكه ديرينه كان، به مه به ستي دهوله مه ندردى دهقى به ره مه اتوو. نووسه ر له چه ند حاله تيكد ا په نا بو ئه م جو ره دهقاويزانه ده بات، يا سوود وه رده گري له شيوازي گيرانه وه كهى و چونييه تى گفتوگو ي كاره كته ره كانيان، يا خود له و اتاكانيان، كه بو مه به ستيكى دورتر له وهى ده خاته رو ئاراسته ي دهكات.

له م رۆمانه دا نووسه ر به شی سییه می ته رخا نکر دووه بو بابه تیک
 له ژیر ناو نیشانی (تیبی شانوی ئاژه لان) ورد تریش لاپه ره کانی (۲۱۷-
 ۲۳۶) که تیایدا حیکایه تیک ده گپریته وه له سه ر زمانی چه ند گیانداریک
 و بابه ته که ی بریتییه له مملانی و زوران بازی گاجووت و شیر
 له سه ر پادشایه تیکردنی دارستان و له کو تاییشدا به و ئه نجامه
 ده گات، که شیر زال ده بیته به سه ر گاجووتدا و بو گیاندارانی
 ده سه لمینی، که هر خوی قابیلی پاشایه تیکردنه، ئه مه ش ده قئاویزانی
 حیکایه تی یه که م (باب الاول) ی کتیبی (که لیله و دیمنه) ی
 فه یله سوفی هیندی (به یده پای) ه، که به ده روزه ی (شیر و گا)
 ناو نراوه، خوینهر له گه ل پروو به پروو بوونه وه ی ده قی رۆمانه که هه ست
 به وه ده کات که کاره کته ره سه ره کی و لاوه کییه کانی ئه م چیرۆکه
 (شیر، گاجوت، پاساری، پئیوی، که رویشک) راسته وخو له حیکایه ته که
 وه رگیراون، هه روه ها به هه مان شیوه بابه ته که ش گوازا وه ته وه بو
 نیو ده قه نویکه به جیاوازییه کی که مه وه، نووسه ریش هه ولی
 کور تکرده وه ی داوه و شیوازه که ی له گیرانه وه ی زنجیره ییه وه
 گوپیوه بو شانۆکه رییه کی گفتوگو کاری له سه ر زمانی ئه و
 گیاندارانه دا (مقفع، ۲۰۱۵: ۶۰-۱۰۹)، هه ندی جاریش له پریگه ی
 میکانیزی جوینه وه وه رگرتنی راسته وخوی بی ده سکاری مامه له ی
 له گه ل ده قی سه رچاوه دا کردووه به نموونه، به سه رهاتی پاساری له
 رۆمانه که دا که هه لده ستیت به خیانه تکردن له گاجووت و نامه
 ده نیریت بو شیر ی پادشای جهنگه لی باکور و گوپرایه لی خوی بو
 ده رده خات، ئه مه ش له به ره ئه وه ی له و کاته ی که شیر هیرش ده کاته
 سه ر مه مله که تی گاجووت پاساری ساغ و سه لامهت بیت، به لام کاتی
 که شیر هیرش ده کاته سه ر مه مله که تی گاجووت گشت ره عیه ته کانی
 گاجووت به گاجووتیشه وه هه لدین و پاساریش پیشوازیی له شیر و

جه ماوهرهكه‌ی ده‌كات، به لام شیر ده‌لئیت كه‌سی ناپاكم خو‌ش ناوئیت و پاساری به مام ریوی ده‌سپیرئیت تا بیکوژئیت (بروانه حیکمه‌تی پیران ل ۲۳۱- ۲۳۶) ئەمه‌ش هه‌مان ئەو رۆل و به‌سه‌ره‌اته‌یه كه له کتیبی که‌لیله و دیمنه دا، دیمنه دیبئیت کاتیک ده‌چئیت گاجووت ده‌سته‌موو بکات و بیهئیت بۆ لای شیر بۆ ئەوه‌ی خو‌ی له‌لای شیر شیرین بکات و پاشان که شه‌تره‌به‌ی گاجووت دئته لای شیر و ماوه‌یه‌ک به‌ نأشتی و ته‌باییه‌وه ده‌ژین پیکه‌وه دیمنه هه‌له‌ده‌ستیت به‌ تیکدانی ئەو په‌یوه‌ندیه و شیر له شه‌تره‌به‌ی گاجووت هانده‌دات و وای به‌گویدا ده‌چرپئیت، که ده‌یه‌وئیت ده‌سه‌لات بگریته ده‌س و شیر له‌ناوببات، پاشانیش شه‌تره‌به‌ هانده‌دات و ده‌لئیت گوايه شیر مرخی له‌قه‌له‌وی تو خو‌ش کردوو و ئینجا هه‌ردووکیان رۆوبه‌رووی یه‌ک ده‌بنه‌وه و شیره‌که به‌سه‌ختی بریندار ده‌بئیت و گاجووتیش ده‌مرئیت، پاش کوشتنی گاجووت شیر ده‌لئیت كه‌سی ناپاک و خاینم خو‌ش ناوئیت بۆیه دیمه‌نه‌ش له‌وی ده‌کوژئ (که‌لیله و دیمنه، ل ۸۵-۱۰۸) واته ده‌قه‌که‌ی هه‌لم‌ژیوه و سوودی له‌ میکانیزمه‌کانی وه‌رگرتن و کورتکردنه‌وه و گۆرپین وه‌رگرتوووه و له‌ کو‌تایشدا واتای ده‌قه وه‌رگیراوه‌که‌ی گۆریوه بۆ واتایه‌کی نو‌ی، چونکه له‌ ده‌قی سه‌رچاوه‌دا گاجووت له‌ کو‌تاییدا ده‌کوژرئیت، به‌لام له‌ ده‌قه نو‌یکه‌ی رۆماننوسدا گاجووت به‌ره‌و ئاواپی هه‌لدئیت و ده‌گه‌رئته‌وه سه‌رکاری پئیشووی.

ئهنجام

- ۱- تیۆری ده‌قئاویژان سوودیکی گه‌وره‌و کاریگه‌ر ده‌به‌خشی به‌سه‌ر په‌وتی په‌خنه‌ی هاوچه‌رخ‌ی کوردیی.
- ۲- له‌م رۆمانه‌دا نووسه‌ر سوودی له‌ خه‌باتی چه‌كداری گه‌لی کورد وه‌رگرتوووه و له‌گه‌ل ده‌قه‌که‌ی خویدا مه‌زراندوویه‌تی، به‌لام

ته نیا وهک گواستنه وهیه کی دهقاوده قی و گپرانه وهی میژووئیکی
پووت وهک ئه وهی ههیه مامه لهی له گهل کراوه.

۳- نووسهر هه ولی دهقاویزانی ئایینی داوه به تاییهت له گهل
قورئانی پیروژ و توانیویه تی به پیی میکانیزمهکانی وهرگرتنی دهق
سه رچاوه که بتوینیتته وه ناو دهقی رومانه که به ههردوو شیوهی
راسته وخو و ناراسته وخو.

۴- نووسهر سوودی له دهقه فهلسه فیه کان بینیه وه بو
دهوله مه ندردنی دهقه که ی به تاییهت فهلسه فی ئیسلامی روزه لاتی
به تاییهت له پیگهی گواستنه وهیه کی ناراسته وخوی به ره مهکانی
غه زالی و ئین عه ره بی.

۵- رومانوس دهقاویزانی کردوو له گهل چیرۆک و هه کایه ته
کونه روزه لاتیه نووسراوه کان به تاییه تیش دهقی (که لیله و دیمنه)
ی فهیله سووفی هیندی (بهیده پای) له پیگهی میکانیزمی وهرگرتن و
دارشتنه وه به سه رهاتی پاشایه تی شیر و گاجووتی وهرگرتوو و
له دهقه که ی خویدا توندویه تیه وه.

سه چاوه كان

القران الكريم

- ابو حامد الغزالي و بذيلة (٢٠١٠) احياء العلوم الدين، مغنى عن الاسفار فى الاسفار فى التخرىج مافى احياء من الاخبار، للعلامة زين الدين ابى الفضل العراقى، مكتبة العصرية بيروت-صيدا.
- بارت، رولان (١٩٩٨) نظرية النص، ت:محمد خير البقاعى، الهيئة المصرية للكتاب.
- _____ (٢٠١١) خوْشى دهق، و: د.محমে د رحيم ئەحمه دى، چ ١، ئاراس، ههولير.
- بوجمعة، سارة (٢٠١٥) جماليات التناص فى الشعر محمد جربوعة، رسالة ماجستير، جامعة محمد خيضر-بسكرة، الجزائر.
- بهرزنجى، عبدلا تاهير (١٩٩٦) دهقاويزان و رهخنه نوى، گوڤارى ئيستا، ژ٦.
- جاسم، باقر (١٩٩٠) التناص مفهوم و الافاق، مجلة الاداب، ع٧، بيروت، يوليو.
- الجريوى، عبدالحميد، تجليات التناص فى الشعر عفيف الدين التلمسانى، رسالة ماجستير، جامعة ورقلة-جزائر.
- حسيني، د.سيد محسن (١٣٨٦) مناسبات بينامتنى معارف بهاءولد و مثنوى معنوى از نظر داستاينپردازى، فصلنامه پژوهشى ادبى، شماره ١٦، تهران.
- حهسن، د.ئبراهيم (٢٠١٢) رهنكدانه وهى كه له پور له رومانى كورديدا، چ ١، چاپخانه رۆژه لآت، ههولير.
- داد، سيما (١٣٩٠) قاموس اصطلاحات ادبى، چ ٥، انتشارات مرواريد، تهران.

- رمضان، ابراهيم عبدالفتاح (٢٠١٣) التناس في الثقافة لعربية المعاصرة، دراسة التاصيلية في بيبلوجرافيا المصطلح، مجلة حجاز العالمية، ع٥.
- السد، نورالدين (١٩٩٧)، الاسلوبية و التحليل الخطاب، دار الهومة لطباعة و النشر والتوزيع، جزائر.
- سه رجهم به رهه مي حوسين حوزني موكرياني (٢٠٠٧) بهرگي دووهم، كوكردنه وهي كوردستان موكرياني، هيتانه سه رينوسي نوي، مه محمود زامدار، چ١، ئاراس، هه ولير.
- الشعبة، نجاة عرب (٢٠١٢) حوارية باختين، دراسة في المرجعيات و المفردات، مجلة التواصل في اللغات و الثقافة و الادب، ع٣١، جزائر.
- طاهري، د. قدرت اله، هوشنگي، مجيد (١٣٨٧) نقد بينامنتي سه اثر ادبي مسخ، كوري و كرگدن، مجله نقد ادبي، سال اول، شماره ٤.
- عزام، محمد (٢٠٠١) نص الغائب، تجليات التناس في الشعر العربي، اتحاد الكتاب العربي، دمشق.
- غزالي، ابو حامد (٢٠١٠) كيمياء السعادة، ترجمة و تحقيق ابو سهل نجاج عوض صيام، ط١، دار المقطم للنشر و توزيع، مصر.
- فتاح، عبدالكريم (٢٠١٠) حيكمه تي پيران، چ١، چاپخانه ي چوارچرا، سليمانى.
- كريستيفا، جوليا (١٩٩٧) علم النص، ت: فريد الزاهي، ط٢ دار توبقال-دار البيضاء-مغرب.
- كه مال، د. محمد (٢٠١٠) شيعر (پويه تيكا) ئه ريستو، چ١، ده زگاي سه ردهم سليمانى.

- لمرتجى، انور(١٩٨٧) سيمائية النص الادبى، د.ط، دار البيضاء-مغرب.
- مثرى، نعيم قرد (٢٠١١) استراتيجىة التناص فى الرواية سرداق الحلم و الفجىعة لعزالدين جلاوجى، رسالة الماجستير، جامعة ورقلة-جزائر.
- مفتاح، محمد (١٩٨٥) الخطاب الشعرى، استراتيجىة التناص، المركز الثقافى العربى دارالبيضاء.
- مقفع، ابن (٢٠١٥) كهليله و ديمنه، و: محمد چيا، چ١، چاپخانهى چوارچرا، سليمانى.
- مناصرة، عزالدين (٢٠٠٦) علم التناص المقارن ، دار مجد الاول لنشر، عمان، اردن.
- موسى، ابراهيم نمر (٢٠٠٨) صوت التراث و الهوية دراسة فى شعر توفيق زياد، م.جامعة دمشق، جلد٢٤، ١٤+١.
- نعيمة، افرطاص (٢٠١٠) ادبىة النص عند ميخايل ريفاتير، مجلة كلية الاداب و علوم الانسانية و الاجتماعىة، ع٧، جامعة محمد خيضر-بسكرة، جزائر.
- ههلمت، لهتيف (٢٠١٢) دهقاويزان له شيعرى نويى كورديدا به نمونهى شيعرهكانى گوران، پيرهميترى، د.شنق محمد محمود، چ١، چاپخانهى بينايى، بلاوكراوهى بهريوبهريتى چاپ و بلاوكردنهوهى سليمانى.
- يوسف، نداء على (٢٠١٢) التناص فى الشعر محمد القيسى، رسالة ماجستير، جامعة النجاح-فلسطين

الملخص

هذا البحث موسوم ب (التناص فى الرواية"الحكمة الشيوخ"لعبدلكريم فتاح) دراسة النقدية المقارنة، يتكون من المقدمة و فصلين الرئيسيين و عدة المباحث، وفى النهاية يوجد النتائج البحث.

فى الفصل الاول شرحنا موضوعات حول النظرية التناص، مثل: (التاريخ و المفهوم و التعريف و المصطلح التناص و اليات التناص و الفائدة التناص فى النقد الكردى المعاصر)، اما الفصل الثانى فهو تطبيقيا اكثر يدور على المواضيع (التناص الدينى و التاريخى و الفلسفى و الروائى فى الرواية"الحكمة الشيوخ") و فى ذلك نعتمد على المناهج النقد الوصفى-التحليلى لنحدد التجليات التناص فى هذا الرواية، وفى الخاتمة يوجد النتائج التى وصلت اليها.

Abstract

This research is intitlled (intertextualite in the novel " the wisdom of the elders " by ABDULKARIM FATTAH) its critic comparative study , consists of the preface and two chapter , and in the end, there are search results .

In the first chapter we explained topics on the theory of intertextualite , such as : (history and concept and definition and the term intertextualite and the mechanics of intertextualite and intertextualite in contemporary Kurdish critic), Chapter II is more applied ,we shed light (intertextualite religious and historical and philosophical and novelist the novel " the wisdom of the elders ") and at that rely on curricula Monetary descriptive – analytical identify manifestations of intertextualite in this novel.